

ESTEVE I BENEITO, Paco: *Agres i dolces*. Picanya: Edicions del Bullent, 2015, 238 p.

Agres i dolces

Sílvia VEA VILA

Universitat Rovira i Virgili, Tarragona

Paco Esteve i Beneito és llicenciat en filologia catalana i teoria de la literatura, ha treballat de traductor i, actualment, és professor de valencià. *Agres i dolces* és una recopilació de materials etnolingüístics, de llengua i literatura populars, recollits al poble d'Agres, vila de la comarca del Comtat, al País Valencià. En total, el treball aplega unes mil unitats fraseològiques, més de vuitanta versets, prop de quatre-cents topònims i una vintena de narracions. L'autor afirma que es tracta d'un repertori incomplet: d'una banda, perquè el mateix patrimoni etnopoètic oral es resisteix a la fixació en paper; però, d'una altra banda, perquè els materials recollits són exclusivament de les generacions vives avui dia, que els han sentit directament de transmissors orals. Per tant, el treball exclou l'evolució històrica dels materials i els reculls ja publicats. Altrament, Paco Esteve puntualitza que tots aquests documents que ell ha recopilat no són *del* poble d'Agres, sinó que només han estat recol·lectats *a* Agres. Amb això vol destacar que és ben conscient que molts s'haurien pogut localitzar també en altres indrets geogràfics. En paraules de l'autor, que utilitza una metàfora molt reeixida: «Nosaltres hem fet la captació de l'aqüífer de la literatura popular al pou d'Agres, però l'aqüífer és molt més vast i corre per davall de totes les terres d'expressió catalana» (p. 33), i «L'aqüífer és immens, i l'aigua boníssima. No té sentit seguir passant set» (p. 34).

L'objectiu de l'autor amb aquest aplec no és pas fer cap estudi acadèmic, ni tampoc aconseguir exclusivament «salvar de l'oblit» aquests materials des d'un punt de vista romàntic. Allò que Paco Esteve persegueix és que tota aquesta riquesa etnopoètica valenciana pugui ser reaprofitada en l'actualitat, en els mitjans de comunicació, a les aules, als carrers. En paraules seues, el llibre respon a una voluntat repopularitzadora: «No l'hem dissenyat per a alçar acta de defunció d'uns trets culturals ja caducs, sinó amb la idea de divulgar un material lingüístic molt viu als nostres pobles i perfectament apte per a acolorir i ampliar repertoris del valencià estàndard. Aquest recull no és un catàleg de paraules engabiades, sinó una guia de mots i d'expressions ben actuals» (p. 32).

Al País Valencià, de manera especial, encara existeix una situació sociolingüística complicada i s'està superant un complex d'inferioritat produït per segles de prohibicions. En aquest país fins i tot l'església catòlica va girar l'esquena a la llengua de la gent; a diferència del que va passar a les Illes o al Principat, la jerarquia eclesiàstica no només va ignorar el valencià, sinó que el va combatre. Però, sortosament, el poble sempre va conrear el patrimoni oral propi, i de manera exuberant. L'autor il·lustra aquest fet amb diversos episodis viscuts per ell, sobretot de la seua relació amb la seua àvia, Consuelo *la Formatgera*, i també amb observacions concretes, com el fet que per bé que els prenomes de les persones van ser castellanitzats, en les cançons, els refranys, les oracions, etc. els noms dels sants continuaven sent valencians. Així, *José* podia tenir per patró, tranquil·lament Sant Josep i no pas *San José*, i així es reflecteix en refranys, oracions, etc.

Com dèiem, els valencians, al llarg de tota la seua història, han treballat la llengua en l'àmbit popular, i molt. I, d'altra banda, en l'actualitat, des de fa uns decennis i gràcies a l'escola i als mitjans de comunicació, s'ha sabut actualitzar aquesta llengua per a fer-la apta a les necessitats del present i poder projectar-la cap al futur. Tanmateix, el procés d'estandardització i de normalització, creu l'autor, que ha hagut de seleccionar variants aptes per als nous usos comunicatius i, així mateix, ha deixat enrere un caramull de recursos que encara som a temps de salvar. És en aquest sentit que Paco Esteve posa a disposició del lector tot un seguit de recursos fills de l'oralitat i l'ús col·loquial, perquè pugui triar aquells que li serveixin per enriquir el seu discurs.

Així, no hem d'esperar d'aquest llibre un estudi etnopoètic, amb la possibilitat de trobar-hi les rondalles classificades segons la proposta d'Arne-Thomson-Uther (ATU), o un recull d'altres recursos aplegats amb el seu context de producció, etc.; l'objectiu és un altre. Tot i així, *Agres i dolces* gaudeix d'un pròleg excepcional, escrit per Joan Borja i Sanz, de la Universitat d'Alacant, que el forneix, entre altres perles, de la classificació internacional d'aquestes rondalles i de l'enumeració d'un bon nombre d'obres de recopilació folklòrica al País Valencià i d'altres indrets catalans, que pot dur el lector a tenir a mà una colla de referències imprescindibles que li facin entendre la universalitat del folklore.

El llibre està dividit en diversos apartats que parlen de diferents qüestions i que van vertebrades per la deliciosa prosa explicativa de Paco Beneito. Certament, és un plaer llegir moltes de les expressions de l'autor, les seues metàfores, que, a més de ser una delícia per al lector, són el clar reflex de l'amor de l'autor per la seua terra i la seua gent.

En primer lloc, s'explica l'objectiu de l'obra i, tot seguit, es dedica un capítol a cada tipus de material aplegat per l'autor: el parlar d'Agres, els topònims d'Agres, la fraseologia (refranys i proverbis, i locucions, frases fetes i comparacions), la narrativa i la poesia (infantils, cançons, versets, religioses, endevinalles i embarbussaments). En acabat, podem gaudir d'una reflexió final de l'autor i d'una bibliografia bàsica.

La descripció del parlar d'Agres s'inscriu dins del català occidental, subdialecte valencià meridional i, més concretament, dins de la regió compresa entre Alzira i la línia Biar-Busot. Al llibre se'n descriu el vocalisme àton i tònic i el consonantisme, es fa unes quantes pinzellades dels aspectes morfosintàctics més destacables i s'enumeren elements lèxics dialectals, localismes, arcaïsmes, castellanismes i aragonèsismes.

A l'apartat de toponímia, es recullen uns quatre-cents noms de lloc recollits als 25 km² del terme municipal d'Agres, i es presenten segons la seua tipologia geogràfica: orografia, hidrografia, noms de partides de terra, vies de comunicació, poblament i hodonímia. En la introducció, l'autor s'excusa de no fer-ne un estudi diacrònic per falta de coneixements, parla de les eines lingüístiques més fèrtils a l'hora de produir els topònims (en aquest cas, la metonímia i la metàfora), distingeix entre topònims transparents i opacs, quant al component lèxic, i rebutja l'etimologia popular dels mots. D'altra banda, s'introdueix en l'origen semàntic dels topònims i en classifica uns quants segons el camp semàntic al qual pertanyen: característiques morfològiques, animals, vegetació, noms i malnoms de propietaris, i noms d'activitats i feines.

Com a part més extensa del capítol, presenta una llista dels topònims segons la tipologia geogràfica, com s'ha dit, i amb una ordenació dels termes que, des del punt de vista onomàstic, complica força la consulta dels topònims. Això és, utilitza un ordre alfabètic continu tenint en compte l'article que acompanya el nom, després el genèric i, finalment, el nom propi. Així, col·loca per exemple *el Teix* i immediatament després *els balços dels Recorrals*, molt més endarrere es pot trobar *la coveta de l'Esteve* i, més enllà encara, *les covetes dels Bous...*; de manera que no es pot cercar *bous* alfabèticament, sinó que cal buscar tot el sintagma sencer: *les covetes dels Bous*.

Amb bon criteri, els topònims són escrits en la forma estàndard, però creiem que, des del punt de vista lingüístic, hauria estat molt interessant que l'autor hi hagués afegit la transcripció fonètica; i, des del punt de vista de l'onomàstica, citar el tipus d'accident geogràfic hauria afegit molta informació, per bé que aquesta darrera mancança es compensa, en part, amb l'ordenació de la llista segons la tipologia geogràfica i l'acompanyament del genèric.

Finalment, es presenten quatre mapes molt complets, on es localitzen els diferents grups de topònims. N'hi ha un per a les vies de comunicació i poblament, un altre per a la hidrografia i l'orografia, un tercer per a les partides de terra, i el darrer és un plànol urbà.

En el capítol de la fraseologia, Paco Esteve presenta una introducció que reforça la intenció final del llibre. L'autor té l'objectiu de fer-se entendre a diferents nivells malgrat el rigor científic que intenta mantenir. Així, explica diversos conceptes. D'una banda, les característiques de les unitats fraseològiques: la fixació, la idiomàtica, l'expressivitat, les figures retòriques que utilitzen, la referència a un món antic, els arcaïsmes que s'hi poden trobar i l'objectiu de la transmissió de valors que tenen, especialment els refranys. De l'altra banda, també explica la tipologia dels recursos aplegats: refranys i proverbis, locucions i frases fetes, comparacions, apèndixs i retrucs fraseològics i, en darrer lloc, altres expressions idiomàtiques com a calaix de sastre d'una colla d'expressions que no són susceptibles d'agrupar sota els tipus anteriors.

Tot seguit, presenta els materials recollits en forma de llistes. Els refranys són agrupats segons les categories següents: el temps cronològic, el cos i la salut, el medi natural, el menjar i el descans, les feines, les relacions, els diners, la moralitat i l'ètica, la comunicació i la geografia. Les locucions, frases fetes i comparacions són agrupades sota cadascun d'aquests mateixos termes. Els apèndixs i retrucs fraseològics són recollits junts, de la mateixa manera que ho fa amb les altres expressions idiomàtiques.

S'hi troba a faltar, sovint, una explicació del significat de les expressions recollides, i del context en què poden ser produïdes. Creiem que, amb aquestes informacions, l'autor aconseguiria més fàcilment el que es proposa a l'inici del llibre: que sigui un reposador de recursos per a utilitzar en la llengua actual. Segurament molts dels nous usuaris del valencià deuen desconèixer què signifiquen i quan es poden fer servir.

Al capítol de la narrativa s'hi recullen, com s'ha dit, una vintena de relats sentits per l'autor en aquest segle XXI i no n'hi ha cap de recollit de font escrita. Tot i així, alguns ja havien estat recollits per Enric Valor, Jordi Raül Verdú o els germans Grimm. En aquest apartat, Paco Esteve agraeix la classificació que, com

s'ha dit, en fa el professor Borja segons el catàleg internacional Aarne-Thompson-Uther. Joan Borja dedica tres pàgines senceres a aquesta tasca.

La transcripció que Esteve ha fet de les narracions intenta dotar els textos d'onomatopeies i recursos orals per mirar d'evitar la pèrdua de l'espontaneïtat ineludible en ser transcrits i, en la línia del llibre, demana al lector d'explicar-les a força oïdors. Seria molt bo que l'autor disposés de gravacions amb la indicació de les fonts i dels contextos dels relats, si més no de cara a possibles estudis posteriors dels materials.

El darrer capítol és intítulat *Poesia*. Paco Esteve hi recull versos de diferents tipologies i malda per transmetre al lector la idea que no perquè aquests versos siguin fruit de la creativitat popular, no han de ser presos com a poesia. I no perquè siguin d'autoria desconeguda s'ha de creure que no tenen autor. A més, la riquesa d'aquestes creacions s'engrandeix pel fet que la col·lectivitat les ha fet seues i, així, cada veu que les repeteix actua com un orfebre —en paraules de l'autor— que les matisa amb aportacions pròpies. La riquesa de la transmissió oral.

Els materials recollits en aquest apartat són presentats en sis grups: cançons infantils, cançons, versets, cançons religioses, endevinalles i embarbussaments, però en deixa fora els més populars, ja que considera que són versions força homogènies a la resta del domini lingüístic. Dins del grup de cançons infantils, hi abunden les cantarelles, i l'autor hi distingeix les cançons de bressol, els jocs de falda, les cançons de rogle, les cançons de saltar a la corda, les cançons de dir mentides i altres cançons infantils. No cal dir que aquest grup de cançons, juntament amb els embarbussaments i les endevinalles —i, és clar, les rondalles— són un més que bon recurs per a treballar a l'escola, tant a les classes de música com a les d'educació física i, sobretot, a les de llengua i, per tant, el fet de tenir-les disponibles en un llibre com aquest compleix la funció a què aspira l'autor. El segon grup de cançons són d'adults i s'hi destaquen les cançons de batre. Dins de l'apartat de versets, se n'hi poden trobar de dedicades a pobles veïns. Quant a les cançons religioses, estan diferenciades segons si són oracions, nadales, de Pasqua, de bateig, i hi apareixen destacades dos joies especials: l'*Estació* i la sarpassa. La primera es cantava durant les quaranta hores anteriors a la Quaresma, i és l'adaptació al català d'una cançó francesa que, al seu torn, provenia d'una d'alemanya; l'adaptació la va fer mossèn Jacint Verdager el 1874, i la partitura que es reproduïx és de Càndid Candi. La segona, la sarpassa, és extingida i fa referència al salpàs, la cerimònia en què el capellà passava per les cases i les beneïa aspergint aigua beneïda i sal a les portes i llindes de la casa. Com a tret destacable, cal dir que gran part de les cançons van acompanyades de la partitura corresponent.

En definitiva, *Agres i dolces* és un recull que ha volgut ser exhaustiu d'un ampli ventall de material etnopoètic que ha arribat viu fins als nostres dies i que, des de la vila d'Agres, i gràcies a la bona *faena* de Paco Esteve, vol contribuir que la societat valenciana «seguisca explicant-se al món en coherència amb la tradició» (p. 29); per això exhorta el lector perquè utilitzi tots aquests tresors i els expandeixi allí on vagi: «Que rode la bola» (p. 231).